

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Vad är socialt arbete?

- En studie av begreppet socialt arbete i teori och praktik

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Maria Norén

Handledare: Siv-Britt Björktomta

Abstract

Titel	Vad är socialt arbete? – En studie av begreppet socialt arbete i teori och praktik.
Författare	Maria Norén
Nyckelord	Socialt arbete, definition, forskning, praktik
E-postadress	marianoren@hotmail.com

Socialt arbete är ett ombestritt ämne. Begreppet har visat sig vara svårt att definiera och en samstämmig bild av vad socialt arbete innebär står inte att finna. Uppfattningarna om hur det sociala arbetet skall identifieras är många och således syftar studien till att kritiskt utreda begreppet socialt arbete och ta reda på hur det sociala arbetet förhåller sig till definitionsfrågan i både forskning och praktik. Studien följer frågeställningarna angående hur begreppet socialt arbete definieras i forskning och praktik och även hur det sociala arbetet påverkas gentemot definitionsfrågan. Studien har utförts utifrån en så kallad triangulering där både en litteraturstudie och kvalitativa intervjuer av yrkesverksamma i det sociala arbetet har utförts för att utreda begreppet socialt arbete och dess identifiering. Studien visar på svårigheter med att definiera begreppet socialt arbete och att definitionsfrågan kan delas in i två delar. Den ena delen består av förespråkare av begreppet och den andra delen av de som menar att en definition är begränsande för det sociala arbetet. I litteraturen och i intervjuerna återfinns tecken på negativa konsekvenser av avsaknaden av en definition och studien visar således på att definitionsfrågan är ett problem för det sociala arbetet.

Innehållsförteckning

PROBLEMLÅGGRUND	3
BEGREPPET SOCIALT ARBETE.....	3
PROBLEMLFORMULERING.....	4
SYFTE.....	4
FRÅGESTÄLLNINGAR	4
METOD.....	5
FORSKNINGSSTUDIER.....	5
KVALITATIVA INTERVJUER	5
URVAL AV INTERVJUPERSONER	6
KRITISK GRANSKNING AV METODEN.....	7
FORTSATT FRAMSTÄLLNING.....	8
TEORETISK REFERENSRAM	9
POSITIVISM OCH HERMENEUTIK	9
DEFINITIONER.....	11
NATIONALENCYKLOPEDIN	11
INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORK.....	12
THE SOCIAL WORK DICTIONARY	12
TIDIGARE FORSKNING	13
KERSTIN LINDHOLM & KJELL ASKELAND (1981) – VAD ÄR SOCIALT ARBETE?	13
ÅKE BERGMARK (1998) – NYCKELBEGREPP I SOCIALT ARBETE	14
GUNNAR BERNLER & LISBETH JONSSON (1995) –TEORI FÖR PSYKOSOCIALT ARBETE?	16
MEEUWISSE, SUNESSON & SWÄRD (2000) – SOCIALT ARBETE – EN GRUNDBOK	17
BENGT BÖRJESON (2008) – FÖRSTÅ SOCIALT ARBETE	18
EMPIRI.....	21
RESULTATREDOVISNING	21
<i>Hur definieras begreppet socialt arbete hos verksamma inom det sociala arbetet?</i>	21
<i>Är en definition av socialt arbete nödvändig i socialt arbete?</i>	22
<i>Hur hanterar man avsaknaden av en definition?</i>	25

ANALYS	28
<i>Hur definieras begreppet "socialt arbete" inom forskning?</i>	28
<i>Hur definieras begreppet "socialt arbete" hos verksamma inom det sociala arbetet?.....</i>	29
<i>Hur påverkas det sociala arbetet gentemot definitionsfrågan?</i>	29
SLUTDISKUSSION.....	33
REFERENSLISTA	35
BILAGA 1	36
INTERVJUGUIDE.....	36

Problembakgrund

Begreppet socialt arbete

Det sociala arbetets uppkomst och innebörd är ett omdiskuterat ämne. Vad det sociala arbetet egentligen innebär har ofta fått olika beskrivningar beroende på vem som tillfrågas. Begreppet socialt arbete är svårt att tydligt spåra i historien och ännu svårare blir det då det förekommer många olika uppfattningar om vad det sociala arbetet innebär.

Meeuwisse, Sunesson & Swärd (2000) menar att det sociala arbetets idéhistoriska rötter inte är lätta att utröna men att spårningen kan ske med olika utgångspunkter. Bland annat kan man välja att urskilja det sociala arbetets början med hjälp av specifika definitioner och med särskilda kriterier. Genom dessa definitioner finns således möjligheten att hitta en historisk startpunkt för det sociala arbetet. Dessa definitioner är dock många och kan kopplas till olika ämnen vilket sedan har betydelse för synen på det sociala arbetet och dess historia. Ämnen som tillämpas i de olika definitionerna är bland annat utbildning eller människosyn. Ser man på det sociala arbetet som något som endast kan utföras av professionellt utbildade socialarbetare kan det sociala arbetet således spåras till de först utbildade socialarbetarna vilket ger en ganska snäv syn på begreppet socialt arbete. Väljer man istället att definiera socialt arbete utifrån en filantropisk människosyn kan tidiga medmänskliga handlingar spåras till bibeln. Mänskligt hjälpsamt handlingar sker dock i många former och kan utövas av, utan större restriktioner, alla personer. På så sätt blir den senare ämnesdefinitionen väldigt bred.

Även Bengt Börjeson (2008) menar att det sociala arbetet kommer att beskrivas olika beroende på tillfrågad person. Börjeson menar att socialarbetarnas, klienternas och medborgarnas syn på det sociala arbetet säkert skiljer sig åt. Anledningen, menar han, beror på människors olika syn på utsatta människor. Kritik har även framförts av Åke Bergmark (1998) som menar att det är svårt att skapa en gemensam uppfattning av vad det sociala arbetet är genom det stora antal olika definitioner som finns.

Hur ska man då tolka socialt arbete? Om man ser till många av de olika definitionerna så kan en identifiering av socialt arbete vara svår. Många av definitionerna är breda och lämnar stort utrymme till fri tolkning av begreppet. Hurdan är synen på det sociala arbetet ute bland arbetsverksamma? För att utreda begreppet om socialt arbete krävs en kritisk studie av dess olika definitioner och uppfattningar.

Problemformulering

Begreppet socialt arbete är svåridentifierat och beskrivs med en rad olika definitioner, på vilket sätt påverkar detta det sociala arbetet?

Syfte

Att kritiskt utreda begreppet ”socialt arbete” och ta reda på hur det sociala arbetet förhåller sig till definitionsfrågan i både forskning och praktik.

Frågeställningar

- Hur definieras begreppet ”socialt arbete” inom forskning?
- Hur definieras begreppet ”socialt arbete” hos verksamma inom det sociala arbetet?
- Hur påverkas det sociala arbetet gentemot definitionsfrågan?

Metod

Uppsatsens material är insamlat genom en kombination av tidigare forskning och kvalitativa intervjuer. Valet har därför tillfallit att, förutom en litteraturstudie, intervjuva ett urval av personer med en syn på det sociala arbetet baserat på deras erfarenheter i professionen och på så sätt kombinera olika metoder med en så kallad triangulering. En triangulering innebär enkelt uttryckt ett användande av ett flertal metoder för att öka chansen för bästa resultat genom varierande empiriinsamling (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005).

Forskningsstudier

Begreppet socialt arbete är återkommande i både litteratur och forskning. En litteraturstudie har därför utförts för att ta reda på hur begreppet definieras. Anledningen till ett sådant val är att definitioner av naturliga skäl lättast återfinns på pränt. Genom forskning och skrivet material kan likheter eller skillnader jämföras mellan olika funna definitioner. Med hjälp av olika slags litteratursökningar i databaser har väsentlig litteratur, som beskriver ämnet socialt arbete, sorterats ut för att ge grund till undersökningens syfte. Urvalet av litteratur har skett med hjälp av bibliotekens nationella sökbaser på litteratur och avhandlingar för att på så sätt finna relevant litteratur som behandlar just begreppet socialt arbete. Med hjälp av sökord såsom bland annat, ”socialt arbete”, ”vad är socialt arbete” och ”definition socialt arbete” har undersökningen utförts genom, för uppsatsen, användbar litteratur.

I allmänhet finns ett mycket stort urval av litteratur och tidigare forskning, på många sätt beskrivs och behandlas socialt arbete i ett antal synvinklar och perspektiv. Socialt arbete har visats vara ett brett ämne och på grund av den stora mängden texter har sökningen och litteratururvalet begränsats till de texter som tydligt behandlar identifiering och definition av socialt arbete.

Kvalitativa intervjuer

Uppsatsens empiriunderlag består även utav intervjuer och som metod till dessa har kvalitativa intervjuer utförts för att höra och förstå intervjupersonernas syn på det sociala arbetet. Den kvalitativa metoden erbjuder möjligheten att se situationen ur ett helhetsperspektiv då intervjun syftar till att undvika begränsningar i berättelsen. Genom en kvalitativ intervjumetod har även chansen ökats till att få intervjupersonernas egna

beskrivning av ämnet utan påtvingade termer och uttryck och på så sätt få en inblick i den intervjuades syn på saken (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005).

Den kvalitativa metoden erbjuder intervjupersonernas professionella uppfattning om ämnet socialt arbete vilket sedan kunnat jämföras med andras syn på ämnet. På så sätt användes ett induktivt förhållningssätt i studien vilket syftar till att intervju personer utan förutfattade meningar och låta deras utsagor växa fram till en ny slags kunskap (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005).

Intervjuerna har gått tillväga genom personliga samtal. Alla intervjupersoner fick själva välja lokal och intervjuerna genomfördes på begäran på respektives arbetsplats och skedde ostört och mellan fyra ögon. Intervjuerna varade mellan trettio till sextio minuter. Allt material spelades in på bandspelare efter överenskommelse och transkriberades därefter av mig till skrivet material.

Intervjun har utformats med ett öppet förhållningssätt. Frågeformuläret har snarare använts som en ram med öppna frågor för att inte begränsa intervjupersonernas egna berättelser och syn på det sociala arbetet (Kvale, 1997). Frågorna återfinnes i bilaga 1.

Urval av intervjupersoner

Som intervjupersoner har jag valt att använda mig utav personer med olika uppgifter i det sociala arbetet för att på så sätt representera det sociala arbetets mångfald. Jag har av praktiska skäl använt mig av intervjupersoner inom Göteborgs kommun då personliga möten på andra platser inte har varit praktiskt och tidsmässigt möjligt. Av etiska skäl har jag valt att inte använda deras riktiga namn, gemensamt för alla är dock att de alla har en socionomutbildning och att de är arbetsverksamma i vad som brukar klassas som socialt arbete. Deras yrken kan dock vara relevanta för tolkningen av deras svar och jag har därför valt att presentera dessa:

1. Erik – docent i socialt arbete, anställd vid Institutionen för Socialt arbete.
2. Madeleine –leg. Psykoretapeut.
3. Anna– handläggare, socialtjänsten med inriktning psykiatri
4. Karin – kvinnosamordnare, kriscentrum.

Genom att använda mig utav arbetsverksamma i det sociala arbetet inom olika fält har syftet varit att öka chansen till att presentera olika synsätt på begreppet socialt arbete. Tack vare intervjupersonernas olika roller inom det sociala arbetet ligger förhoppningarna på att deras olika erfarenheter kan bidra till att deras professionella syn på det sociala arbetet kan representera en bred och verklig syn av ämnet.

Kritisk granskning av metoden

Den litteratur som presenteras i uppsatsen har använts efter ett urval och med vissa begränsningar. Detta betyder att annan litteratur som, möjligen bättre, hade kunnat användas och beskriva min studie kan ha förbisetts. Detta är ett beaktande som måste tas i studien.

Antalet intervjuade är fyra och anledningen till detta är den knappa tid som erhållits i uppsatsarbetet. Med ett större antal intervjuade hade antagligen en slutsats ökat vad gäller tillförlitlighet och representation. Intervjustudien har dock bidragit till en tillfredställande grad vad gäller material till undersökningen.

Genom ett informerat samtycke i intervjuerna har syftet varit att eliminera eventuella missuppfattningar eller besvikelser hos de intervjuade. De intervjuade har tydligt blivit tillfrågade om sitt samtycke till intervjun med en förklaring och beskrivning av syftet med intervjun. De intervjuade har fått information om att fiktiva namn kommer att användas i uppsatsen och ett samtycke har även getts till inspelning av samtalet. De intervjuade har även fått möjligheten att läsa genom skrivet material med deras egna citat för att godkänna eller uttrycka sitt missnöje över det slutliga skrivna materialet. På så sätt minskas risken för negativa konsekvenser av undersökningen och feltolkande av intervjupersonerna.

Som intervjuansvarig har även jag och mitt egna förhållningssätt betydelse för intervjuns riktning och tillförlitlighet (Kvale, 1997). Intervjuerna har därför skett med minsta möjliga inblandning från min egen sida. För att inte påverka de intervjuade har intervjuerna således skett genom att undvika att framföra egna åsikter och tankar om ämnet. I många fall har dock följdfrågor och förtydligande skett i samtalet för att öka dess reliabilitet. Interaktionen mellan intervjupersonen och intervjuare har dock varit intressant och genom denna kan min närvaro ha bidragit till att intervjupersonerna tvingats till att tänka igenom de frågor jag givit och därefter levererat intressanta svar vilket jag finner vara en positiv aspekt.

Fortsatt framställning

Arbetet kommer att presenteras i två delar. Första delen består av en presentation av relevant litteratur för att belysa olika perspektiv av begreppet socialt arbete. Denna del är tänkt att ge läsaren en bild av hur olika författare och forskare identifierar begreppet socialt arbete för att läsaren vidare ska kunna se kopplingar till de intervjuades utsagor angående begreppet socialt arbete. Del två utgörs av insamlat material i form av utförda intervjuer där personer yrkesverksamma i det sociala arbetet bidrar med sina tankar och åsikter kring begreppet socialt arbete. Slutligen presenteras allt material i en analys och därefter med en slutdiskussion och egna reflektioner som avslutning.

Initialt har jag valt att presentera två vetenskapsteorier för att på ett djupare plan koppla och förstå behovet av att definiera ett begrepp och motsatsen, ett icke existerande behov av detsamma. Därefter följer ett avsnitt i uppsatsen med tre definitioner av socialt arbete för att läsaren ska kunna få sig en referensbild av hur det sociala arbetet kan definieras.

Teoretisk referensram

Begreppet socialt arbete är svårdefinierat och man kan antingen förespråka en definition eller inte. Uppsatsens material kan därför tolkas utifrån två olika perspektiv, positivism respektive hermeneutik. Dessa två teorier kan tyckas föråldrade och används kanske sällan i sina renaste former. Syftet med detta teorival är dock att förstärka och visa på de ytterligheter som återfinns i definitionsförsöken av socialt arbete. Uppsatsens material tolkas således utifrån dessa teorier med ett hårddraget förhållningssätt. Det kan vara svårt att urskilja tydliga positivistiska eller hermeneutiska i studien men med hjälp av dessa teorier kan attityder urskiljas som kan kopplas till antingen den ena eller andra teorin. Det är möjligt att andra teorier såsom social konstruktionism (Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2000) som menar att ett socialt problem skapas av individer och grupper i ett samhälle, skulle kunna presentera uppsatsens studie på ett annat sätt. Men med hjälp av dessa två teorier kan begreppets dilemma med definitionsproblemet förklaras utifrån dessa två tydliga ståndpunkter.

Positivism och hermeneutik

För att belysa och tolka det faktum att begreppet socialt arbete antingen förespråkas till en definition eller motsatsen användes i uppsatsen två av vetenskapsteorin största teorier till strävan om kunskap, positivism och hermeneutik.

Positivism är en av de största vetenskapliga huvudriktningar inom vetenskapsteorin och sätts ofta i relation till hermeneutiken. Vetenskapsteori kan sammanfattas som läran om att finna kunskap och sanning. Kunskap är dock ett omtvistat begrepp och betraktas på olika sätt beroende på vem som tillfrågas (Thurén, 1991).

Då hermeneutikerna förespråkar ett relativistiskt förhållningssätt och menar att en absolut sanning inte är nödvändig eller kanske inte ens finns, menar positivismen tvärtom att en absolut sanning måste finnas. Positivismen är inget nytt tankesätt och har sin utgångspunkt ur naturvetenskapen och syftar till att finna en säker, alltså "positiv" kunskap. Denna positiva kunskap är det vi verkligen vet genom antingen våra sinnen eller genom vår logik. Enligt positivismen är lösa spekulationer otillförlitliga som kunskap. Positivisterna har således svårt att acceptera olika synsätt på kunskap av ett ämne och förklarar då bort ett omtvistat ämne baserat på olika värderingar med att detta inte är någon absolut kunskap, en kunskap som helt

enkelt är tillförlitlig i vetenskapen. Positivister accepterar inga begrepp eller kunskap utan en bevisad sanning (Thurén, 1991).

Positivismen är, som tidigare nämnts, nära släkt med naturvetenskapen och under 1800-talet sågs naturvetenskapen och då specifikt fysiken, som ett föredöme för andra vetenskaper. Positivismen återfinnes dock idag även i humanistiska ämnen (Thurén, 1991).

Hemeneutiken ställer sig som en kontrast och motsats till positivismen. Vissa av positivismens brister täcks upp av hermeneutiken och hermeneutikerna kan förklara olika uppfattningar om sanningen genom sin relativistiska syn; sanningen är inte absolut utan skiljer sig på samma sätt som olika uppfattningar kan skilja sig. Genom hermeneutiken finns möjligheter att använda andra kunskapskällor än enbart sina sinnen och logik. En väg till kunskap kan även vara genom minnen, känslor, förståelse och erfarenheter och synen på begrepp och kunskap kan skilja sig i olika fall och situationer och är således relativ (Thurén, 1991).

Den största kritiken mot positivismen är att försummar den mänskliga faktorn vad gäller vetenskap och kunskap. Med hjälp av hermeneutiken kan det mänskliga beteendet förklaras på ett sätt som positivismen har svårigheter med. Människans individualitet och tänkandets och kännandets kompetens är svår att definiera och hermeneutikerna menar således att olikheter går att acceptera och att en sann och absolut kunskap således inte alltid går att identifiera. Hermeneutik betyder just *tolkningslära* vilket syftar på dess förmåga att ha en förstående inställning för en relativ sanning där saker och ting kan tolkas olika (Thurén, 1991).

Positivismens kritik av det hermeneutiska synsättet är i sin tur att ett individuellt tolkande lämnar svårigheter med att kontrollera den subjektiva sanningen. Ett typiskt exempel är religionen där ingen kan hävda sig rätten till en sanning men där religionen och dess kunskap ändå har en stor betydelse för många människor. Människors olikhet är komplicerad vilket resulterar i olika synsätt och perspektiv. Det positivistiska kunskapen är en säker, pålitlig och användbar kunskap medan den hermeneutiska har sin fördel i att istället vara med nyanserad och kan visa på sådan som positivismens ramar inte tillåter (Thurén, 1991).

Definitioner

Många definitioner av det sociala arbetet går att återfinna. För att läsaren ska få sig en bild av hur det sociala arbetet ofta definieras presenteras här tre definitioner. *Nationalencyklopedin* presenterar en definition som försöker täcka in många aspekter men avslutar ändå med att det sociala arbetet är ett vitt begrepp. *The international federation of social work* har en bredare definition än *nationalencyklopedin* och är således kortare då specifika delar av det sociala arbetet utelämnas. Definitionen ur *The social work dictionary* (Barker, 2003) består utav två delar. Den första delen är en ännu kortare och bredare definition än *The international deferation of social work*. Den andra delen hänvisar till *National Association of Social Workers* och visar genom detta på en mer specifik definition med tydliga ändamål av det sociala arbetet.

Nationalencyklopedin:

”Organiserad verksamhet som med fokus på svaga samhällskategorier har till syfte att förhindra att samhällsförändringar och andra förhållanden får förtryckande eller på andra sätt problemskapande sociala eller psykosociala konsekvenser för grupper eller individer. Det sociala arbetet genomförs med analys och metodutveckling på tre nivåer, den strukturella nivån, grupp- och organisationsnivån samt individ- och familjenivån. Den strukturella nivån innefattar samhällsplanering och allmänt förebyggande insatser. Grupp- och organisationsnivån aktiverar grupper och organisationer, främst för social mobiliseringsverksamhet i kommunal regi. Häri innefattas också olika fältarbetsprojekt med bland annat uppsökande socialt arbete. Inom individ- och familjenivån finns psykosociala insatser för utsatta familjer och individer på institutioner och i öppenvård, t.ex. olika former för socialt behandlingsarbete, social omsorgsverksamhet och socialt nätverksarbete.

Vid universitet och socialhögskolor bedrivs forskning i ämnet socialt arbete samt yrkesutbildning till socionom och vidareutbildning till magisterexamen i socialt arbete. I det sociala arbetet som praktisk verksamhet är utredningsverksamhet och metodutveckling framträdande, särskilt inom socialtjänsten. Inom hälso- och sjukvården förekommer socialkurativa insatser av socionomutbildade kuratorer, främst i samband med rehabilitering. Rådgivning och andra förebyggande insatser i det sociala arbetet är också väsentliga delar av kuratorns arbetsområde. Olika behov av insatser för stöd och hjälp i akuta kriser har kommit att ses som en del av det sociala arbetet.

Socialt arbete är ett vitt begrepp med verksamhet bedriven av olika yrkeskategorier och av volontärer i frivilligorganisationer, inom flera samhällssektorer, främst socialtjänsten, kriminalvården och psykiatrin. Inriktning mot barn, äldre, handikappade och missbrukare är exempel på områden inom socialt arbete som särskilt kännetecknas av en tvärvetenskaplig ansats.”(Nationalencyklopedin, 2009)

International Federation of Social Work:

”Socialt arbete verkar för social förändring, problemlösning i mänskliga relationer, för empowerment(2) och frigörelse med syfte att främja människors välfärd. Med utgångspunkt i teorier om mänskligt beteende och sociala system verkar socialt arbete i de områden där människor samspelar med sin omgivning. Principer om mänskliga rättigheter och social rättvisa är grundläggande för socialt arbete.”(International federation of social work, 2009)

The social work dictionary:

1. “the applied science of helping people achieve an effective level of psychosocial functioning and effecting societal changes to enhance the well-being of all people”

2.”According to the “National Association of Social Workers” Social work is the professional activity of helping individuals, groups, or communities enhance or restore their capacity for social functioning and creating societal conditions favorable to this goal. Social work practice consists of the professional application of social work values, principles and techniques to one or more of the following ends: helping people obtain tangible services; providing counseling and psychotherapy with individuals, families and groups; helping communities or groups provide or improve social and health services; and participating in relevant legislative processes. The practice of social work requires knowledge of human development and behavior; of social, economic, and cultural institutions; and of the interaction of all these factors” (Standards for Social Service Manpower, Washington, DC: National Association of Social Workers 1973. (Barker, 2003)

Tidigare forskning

Den tidigare forskningen beskrivs som följer, utefter en uppdelning av relevant litteratur. De olika texterna presenteras var för sig för att läsaren ska få en tydlig bild av de olika författarnas syn på socialt arbete och kunna sätta sig in i de olika texterna. Avsnittet består utav fem olika texter som alla behandlar begreppet socialt arbete utifrån olika synsätt och texterna kommer slutligen analyseras tillsammans med det insamlade intervjumaterialet i ett gemensamt analysavsnitt.

Kerstin Lindholm & Kjell Askeland (1981) – Vad är socialt arbete?

För att utreda frågan om vad socialt arbete är, införde Kerstin Lindholm och Kjell Askeland mfl. (1981) ett samarbete i en grupp lärare och forskare vid göteborgsskolan 1979. I en bredare författarmedverkan via fackpressen diskuterades således begreppet. Detta resulterade i en bok; *Vad är socialt arbete?* (Lindholm & Askeland, 1981) Syftet var att utreda och beskriva det sociala arbetet som då beskrevs som ett nytt ämne under denna tidsperiod, för att en utveckling skulle kunna ske. Boken presenterar det sociala arbetet utifrån ett utbildningsperspektiv och beskriver således socialt arbete som akademiskt ämne (Lindholm & Askeland, 1981).

I boken diskuteras anledningen till varför ämnet socialt arbete har tillkommit och presenterar ett antal tänkta faktorer som påverkat utformningen och förändringen av socialt arbete. Författarna menar att samhällets påtryckningar varit en bidragande faktor och hänvisar till en historisk utveckling av ämnet (Lindholm & Askeland, 1981).

Ett avsnitt i historien som författarna väljer att referera till är industrialismen, med den följde nya slags samhällskriser och sociala problem. Författaren beskriver hur de fria marknadskrafterna inte längre sågs att kunna lösa problemen och en åtgärd som initierades var det första socialinstitutet. Med detta följde även påverkande lagstiftningar. Efter andra världskriget följde dock sociala problem, bland annat i form av hög kriminalitet och stigande sjukdomsfrekvens. Författarna menar att typiskt under denna tid var att nya yrkesgrupper växte fram i samhället och socionomer fick en större betydelse i att kunna förstå sig på kristecknen på individnivå. Vidare beskriver författarna hur kontroverser uppstod angående vilken nivå socialt arbete skulle rikta sig till, såsom samhällelig - , organisations – eller individnivå. Senare kritik över att socialarbetarna ägnade sig mer åt att följa lagstiftning än att

utreda individers möjligheter ledde till att man istället kom att arbeta efter en med målinriktad ramlag, socialtjänstlagen (Lindholm & Askeland, 1981).

En annan faktor som författarna menar har påverkat utformningen av det sociala arbetet är behovet och kravet av tillämpad forskning. Man finner dock två sorter av uppfattning gällande forskningens betydelse för ämnet. Den ena menar att forskningen har en tendens att utgöra ett hinder för praktiken av det sociala arbetet medan den andra menar att forskningen är en nödvändig del av det praktiska utövandet och kan så på sätt inte skiljas åt. En faktor som även framhävs ha påverkat ämnet socialt arbete är att ämnet skapades som ett syfte att underlätta och effektivisera utbildningen. Socialhögskolorna har under kort tid utvecklats till att presentera det sociala arbetet som akademiskt ämne vilket har haft betydelse för det sociala arbetet idag (Lindholm & Askeland, 1981).

Författarna lyfter fram att framväxten av det sociala arbetet är unikt på den punkten att ämnet inte är ett resultat av forskare med väl utarbetad vetenskap i grunden som sedan utvecklat en självständig vetenskaplig disciplin, utan en disciplin framväxt ur intressegrupper som främst står utanför forskarsamhället. Socialt arbete utmärker sig vidare genom en ovanligt bred tvärvetenskaplig karaktär. Det framhävs dock att begreppet socialt arbete har en vid och oklar innebörd (Lindholm & Askeland, 1981).

Åke Bergmark (1998) – Nyckelbegrepp i socialt arbete

Genom en studie av över tjugo uppmärksammade definitioner av socialt arbete har Åke Bergmark noggrant analyserat och gett sin syn på begreppet socialt arbete.

Bergmark presenterar en diskussion kring begreppet socialt arbete genom att lyfta fram den klassiska frågan ”vad är socialt arbete?” Han presenterar då även en mängd tänkbara och olika svar av olika personer. Bergmark menar att frågan skapar en förvirring och att den kan uppfattas som ett slags ifrågasättande av arbetets legitimitet. På så sätt kantas svaren ofta av ett slags motstånd till en sådan fråga. Svaren som sedan presenteras brister, menar Bergmark, ofta på olika sätt och saknar en klargöring av frågan. Bergmarks exempel på svar är;

1: - *Varför frågar du det?*

2: - *Det som sker inom socialtjänstens område.*

3: - *Arbete med utsatta och resursvaga människor.*

4. - *Hjälp till självhjälp.*

Bergmark menar att dessa svar på olika sätt inte är tillfredställande till frågan som ställs. Men Bergmark lyfter även fram att en merpart av yrkesverksamma inom socialt arbete inte anser att det är nödvändigt med en definition av ämnet socialt arbete då arbetet inte är beroende av någon definition för att utövas. Men trots detta vill Bergmark ändå poängtera att försök till definitioner inte är ovanliga och förklarar detta på olika sätt. Bland annat menar Bergmark att det föreligger en slags frustration över det ofta återkommande begreppet socialt arbete och det, just på grund av dess populära referens, är i behov av en allmän definition. Konsekvenser av svårigheten av att definiera begreppet bidrar till att omvärlden har svårt att förstå och erkänna ett ämne utan någon direkt beskrivning. Därför har olika personer gjort försök till att definiera begreppet och Bergmark menar att en förklaring till detta kan vara ett behov av normativ karaktär och menar att man genom att försöka beskriva begreppet skapar en ram för vad begreppet bör vara (Bergmark, 1998).

Bergmark delar in försöken till definition av socialt arbete i huvudsakligen tre former: *generella definitioner, definitioner av det sociala arbetets prakti*” och *definitioner av socialt arbete som ett akademiskt ämne*. De generella definitionerna, menar Bergmark, är breda sådana. De syftar till att beskriva ämnet på sätt som kan användas i olika nivåer och täcker ett bredare fält. Definitioner av praktiken är de som beskriver det sociala arbetet som profession och dess arbete ur ett mer detaljerat angripssätt. Inom socialt arbete som akademiskt ämne har en hel del definitioner skapats med fokus på det sociala arbetet som inlärningsområde och vidare utbildning inom ämnet (Bergmark, 1998).

Att identifiera det sociala arbetet anser Bergmark innehåller ett visst dilemma. Å ena sidan vill man att definitionen ska vara tillräckligt bred för att inte utelämna viktiga insatser och å andra sidan ska definitionen var tillräckligt snäv för att det sociala arbetet inte ska blandas ihop med andra ämnen. Bergmark identifierar ett problem i den subjektiva tolkning av begreppet socialt arbete vilket leder till fria definitioner som på olika sätt utesluter delar i det sociala arbetet och som för andra kan vara självklart att ingå i begreppet (Bergmark, 1998).

Bergmark menar att de definitioner som återfinns av det sociala arbetet är många men ofta till stor del lika. På så sätt har Bergmark identifierat definitionernas likheter och presenterar dem i form av fem återkommande dimensioner:

- *Aktörer*
- *Övergripande syfte*
- *Operativa mål*
- *Målgrupper*
- *Professionell särart*

Även inom de olika dimensionerna har Bergmark funnit en mängd olikheter. Bergmark anser även att en medvetenhet om svårigheten att definiera begreppet är en nödvändighet. Han lyfter även fram ett problem i definitionernas avsaknad av självkritik (Bergmark, 1998).

Inom de olika dimensionerna utreder Bergmark dess olika svårigheter av tydliga definitioner. I många fall återkommer Bergmark till det grundläggande problemet att en för snäv definition avgränsar mycket av det som för andra är en självklar tillhörighet i det sociala arbetet och att en för bred definition leder till en för allmän definition som kommer att täcka in för mycket för att en avgränsning av det socialt arbetet ska vara möjlig att identifiera (Bergmark, 1998).

Bergmark menar således att tre slutsatser kan dras utifrån de olika försöken till en definition av socialt arbete:

1. Det går inte att definiera socialt arbete.
2. Det är rimligt att det finns olika definitioner.
3. Den ultimata definitionen är ännu inte skriven.

Bergmark menar att oavsett vilken slutsats som antas bör definitioner ändå inte tolkas som avgörande av disciplinens yttre erkännande (Bergmark, 1998).

Gunnar Bernler & Lisbeth Jonsson (1995) –Teori för psykosocialt arbete?

I Boken *Teori för psykosocialt arbete* (Bernler & Jonsson, 1995) gör författarna en ansats i att beskriva det sociala arbetets karaktär genom att jämföra det sociala arbetet med vad tekniken är för fysik. Författarna menar att tekniken inte har någon egen teoribildning utan tillämpar fysikens teorier, på samma sätt använder socialt arbete sig av teorier inom psykologi, sociologi etc (Bernler & Jonsson, 1995).

Författarna vill framhäva betydelsen av att utreda begreppen teori och metod för att förstå det sociala arbetet. Då det finns en åtskillnad mellan teori och metod är det inte självklart att teorier kan ses som metoder. Det sociala arbetet består dock av både teori och metod. Även i undervisningen skiljer man mellan teori och metod. Men det sociala arbetet är en handlingsvetenskap och det är således nödvändigt att inom ämnet utveckla olika handlingsteorier (Bernler & Jonsson, 1995).

Genom vår oförmåga att kunna utveckla en bild av ett helt teoretiskt system inom det sociala arbetet har det sociala arbetet blivit lidande. Då svårigheter finns att kunna se sambandet mellan teori och empiri leder detta till en rädsla för att hamna i begreppsmässiga och metodologiska problem (Bernler & Jonsson, 1995).

Meeuwisse, Sunesson & Swärd (2000) – Socialt arbete – en grundbok.

Meeuwisse och Swärd (Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2000) inleder bokens första kapitel med att ställa en grundläggande fråga om vad som avgör om något skall räknas till socialt arbete eller ej och hur man ska se på det sociala arbetets natur. Författarna ifrågasätter även huruvida man ska se på det sociala arbetet som konst eller som profession (Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2000).

För att utreda det sociala arbetet genomförde författarna en sökning på begreppet men fann endast ett antal allmänna sådana. De undersökte även begreppet genom svenska akademiens ordboksredaktion i Lund och upptäckte att begreppet kom att kopplas först i början av 1900-talen då centralförbundet för socialt arbete bildades (CSA). CSA kan beskrivas som en typ av frivilligorganisation för socialt arbete och författarna kopplat vidare dess uppkomst till 1800-talets samhällsomvandling (Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2000).

Författarna fann således en historisk aspekt till begreppet socialt arbete och lyfter fram att med 1800-talets samhällsomvandling skapades problem som kom att kallas ”den sociala frågan” och hamnade under filantropins uppgifter. Vid denna tidpunkt idkades filantropin genom välgörenhet. Men 1870-1920 kom fattigvård och barnavård att hamna under offentligt ansvar. Med denna förändring skedde även en förskjutning i åsikter kring att hjälpa fattiga och man menade att arbetet inte längre utfördes av de med ”gott hjärta” utan istället som ett professionellt arbete (Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2000).

Författarna menar således att historiska perspektiv står till grund för uppkomsten av socialt arbete och vill beskriva socialt arbete utifrån dess rötter. Genom detta finner författarna således tre olika positioner att koppla samman det sociala arbetet med. Det första syftar till att beskriva det sociala arbetet utifrån bestämda kriterier eller definitioner men författarna lyfter fram att definitionerna är många och ofta antingen för vida eller breda. De framlägger då även ett antal kritiska aspekter som motsäger denna position. En andra position som författarna nämner är att det sociala arbete kan kopplas till specifika förgrundsgestalter. Med detta menas att exempelvis viktiga personer inom forskningen för socialt arbete såsom, Mary Richmond eller Jane Addams, som i vissa fall ses som det sociala arbetets mödrar, skulle knytas till det sociala arbetet ursprung. Förutom dessa positioner menar författarna att det sociala arbetet även kan beskrivas utifrån dess faktiska användning. De menar att begreppet är äldre än när det först benämns som just socialt arbete och att man således istället ska koppla begreppet till när och hur socialt arbete faktiskt använts (Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2000).

Bengt Börjeson (2008) – Förstå socialt arbete

Bengt Börjeson har genom boken *Förstå socialt arbete* (Börjeson, 2008) gjort ett genomarbetat försök till att utreda och förklara det sociala arbetet för både erfarna socialarbetare och för studenter som ofta finner en osäkerhet av vad socialt arbete innebär. Börjeson gör i boken en indelning av vad som anses typiskt som arbete inom det sociala arbetet. Dessa är som följer:

- Barn och ungdomsvård
- Ekonomiskt bistånd
- Äldreomsorg
- Missbruk och beroende
- LSS
- Psykiska funktionshinder
- Migration
- Mest utsatta

Med denna indelning vill Börjeson inte begränsa det sociala arbetet utan snarare belysa dess möjligheter. Börjeson menar att det sociala arbetet är svårdefinierat och att det sociala arbetet inte kan ses som något i sig, utan bland annat är en konstruktion av socialarbetaren och klienten i deras möte. Börjeson menar även att det sociala arbetet är en konstruktion som styrs av politikernas beslut inom bland annat socialt bistånd och även en konstruktion av arbetsmarknaden som inte är tillgänglig för ungdomar med avbrutna gymnasiestudier (Börjeson, 2008).

Börjeson menar att socialt arbete uppstår när själva arbetet utförs vilket har sin styrka i den oförutsägbara situation som uppstår i mötet socialarbetare och klient emellan. Genom det oväntade och oförutsägbara i mötet utvecklas man som socialarbetare och ger den erfarenhet som behövs inför framtida socialt arbete (Börjeson, 2008).

Börjeson anser dock att en teoretisk förståelse är viktig för det praktiska sociala arbetet och att detta annars blir svårhanterligt. Han vill dock framhäva att teorin inte har möjlighet till att stagnera om denna ska kunna användas i det sociala arbetet och menar därför att teorin ständigt måste förnyas och utvecklas. Teorin är dock, menar Börjeson, inte det enda som hör till receptet för en god socialarbetare då han menar att denne bör ha ett genuint intresse för människan (Börjeson, 2008).

Det sociala arbetet ses ofta utifrån olika perspektiv och Börjeson menar att olika svar kommer att erhållas vid frågan om vad socialt arbete är. Börjesons tolkning av hur de olika svaren kommer att se ut presenteras i boken där han delar in svaren i olika grupper. Han menar att klienterna inom socialt arbete kommer att ge mycket olika svar beroende på hur deras erfarenheter av socialt arbete varit. Försättningsvis menar Börjeson att även medborgarna kommer ge olika svar på frågan och att dessa svar kommer att bero på huruvida personen i fråga anser att individer bär sitt eget ansvar i samhället eller om samhällets ansvar för individen bör förväntas. Om frågan ställs till politiker menar Börjeson att svaren kommer att erhållas utifrån den tillfrågades partillhörighet. Börjeson presenterar även sin tolkning av hur forskare och lärare kommer att besvara den ställda frågan och menar att svaren då beror på definitionen av sociala problem och huruvida dessa går att lösa eller mildra (Börjeson, 2008).

Börjesons slutsats är att det inte är möjligt att ge en entydig definition av socialt arbete. Han menar att uppfattningarna av det sociala arbetet är beroende av vilket perspektiv som används

för att försöka beskriva det sociala arbetet. Därför drar Börjeson även slutsatsen att ingen grupp har rätt att avgöra och bestämma det sociala arbetets definition (Börjeson, 2008).

Börjeson menar att det inte är särskilt besvärande att vi har så svårt för att bestämma oss för en bra och entydig definition. Han menar att det tvärtom är till en fördel att begreppet kan definieras och tolkas med olika nyanser och variationer. På så sätt, menar Börjeson, att man försäkras begreppets framtida utveckling då nya tankegångar och åsikter hålls öppna. Han menar dessutom att det är en fåfång förhoppning att kunna identifiera det sociala arbetet med en samstämmighet då olika perspektiv återfinns om ämnet (Börjeson, 2008).

Empiri

Resultatredovisning

Genom att utföra kvalitativa intervjuer med olika personer ges möjligheten att få en bild av hur det sociala arbetet ser ut i verkligheten. Syftet med mina frågor var således i stora drag att få reda på huruvida intervjupersonerna använder sig av en definition av det sociala arbetet, om de finner en sådan nödvändig, och hur de förhåller sig till definitionsfrågan i arbetet (se bilaga 1). Intervjuerna som genomfördes resulterade i en mängd varierande intressanta svar. Svaren har delats upp i tre representativa kategorier för att på så sätt belysa likheter och skillnader intervjupersonernas upplevelser emellan.

Hur definieras begreppet socialt arbete hos verksamma inom det sociala arbetet?

Intervjupersonerna uttryckte i allmänhet en viss tveksamhet till att kunna definiera det sociala arbetet och resultaten av svaren var till stor del varierande. Ingen av intervjupersonerna använde sig av en vetenskaplig definition av socialt arbete och referade heller inte sitt arbete till någon sådan. Alla intervjupersoner presenterade dock en personlig bild om vad socialt arbete innebär och uppfattningarna om vad socialt arbete är visade sig vara högst subjektiv. Svarens mångfald presenteras nedan:

Madeleines bild av det sociala arbetet låg på ett individbaserat plan:

”Ja, det är väl mer interpersonella relationer eller intersubjektivt perspektiv man säga.” (Madeleine –leg. Psykoretapeut)

Anna uttryckte först en tydlig tveksamhet till att kunna definiera ett begrepp men efter en stunds eftertanke uttryckte hon sin syn på definitionsfrågan:

”Jag tror inte att det går att definiera det ordet. Det är väldigt personligt och beror mycket på mötet och vem du möter och vad det blir för relation.” (Anna - handläggare, socialtjänsten)

”Jag tycker ju att allt arbete där man bemöter människor och utför någon slags hjälp och stödarbete är socialt arbete, skulle jag vilja säga. Där du träffar människor och har en hjälpande funktion om det är behandling eller om det är krisjour på telefon. Jag tycker det är väldigt brett alltså.” (Anna - handläggare, socialtjänsten)

Karin fann det i viss mån lättare att definiera begreppet med en uteslutningsmetod:

”Socialt arbete det är att hjälpa människor att hantera sina liv på ett sätt med viss kvalitet och allt, socialtjänstlagen...portalparagraf och så, där alla andra professioner inte räcker till. Det räcker inte med piller från doktorn, det räcker inte med juridisk kunskap från advokater och det räcker inte med...ja. Resten är socialt arbete!” (Karin - kvinnosamordnare)

Vissa svar visade på tankar kring det sociala arbetets mångfald och Erik hänvisade till det sociala arbetets olikheter som således skapar svårigheter med en definition.

”Men för övrigt så är ju vi spridda på så oerhört många olika jobb och därför blir det också svårt att definiera för det är även inom Sverige svårt att säga att det är samma sak då att jobba med myndighetsutövning inom ett fält eller att jobba med någonting helt annat samhällsarbete eller något mer struktur liksom förebyggande arbete eller någonting sånt.” (Erik - docent i socialt arbete)

Det visar sig således att de verksamma inom socialt arbete defnierar begreppet på olika sätt. Madeleine som arbetar som psykoterapeut menar att det sociala arbetet bör defnieras utifrån interpersonella relationer. Socialtjänsthandläggaren Anna menar att det sociala arbetet bör defnieras brett men ändå syfta till hjälp och stödarbete. Karin som arbetar som kvinnosamordnare vill definiera det sociala arbetet med att det består av ett människohjälpande arbete där andra professioner inte räcker till. Docenten Erik skiljer sig något från de övriga informanterna då han arbetar med socialt arbete på ett akademiskt plan och ger även ett svar som skiljer sig något från de övriga intervjuade. Erik menar att socialt arbete är svårt att definiera och har således själv svårt att presentera en tydlig bild av hur det sociala arbetet defnieras.

Är en definition av socialt arbete nödvändig i socialt arbete?

Gällande definitionen av socialt arbete ute i fältet blev det i intervjuerna uppenbart att uppfattningarna av vad socialt arbete är i hög grad varierande. En naturlig följd av tendensen till olika uppfattningar av socialt arbete är således att ta reda på huruvida yrkesverksamma inom socialt arbete uppfattar det som nödvändigt med en definition av socialt arbete. Åsikterna om detta varierade.

Madeleine var mycket tydlig med att en definition var nödvändig:

”Ja det tycker jag absolut.” (Madeleine –leg. Psykoretapeut)

”Alltså jag tycker det är flum när man säger att man inte ska ha en definition och inte ha en definition. Det är klart att det finns en teoribildning bakom tänket. Det är klart att man har en begreppsvärld och utifrån den så skapar man en teori. Så det är klart att det finns en teori och en definition av det sociala arbetet. Jag tror att det blir väldigt svårt att hitta sin yrkesroll som socionom, alltså; vad ska jag och hur ser min yrkesroll ut egentligen och vad har jag för ramar i mitt yrke och vilken riktning och så vidare...” (Madeleine –leg. Psykoretapeut)

Anna uttrycker en motsats till ovanstående och menade att en definition inte är nödvändig, snarare tvärtom:

”Jag tror inte man kan sätta fingret på socialt arbete utifrån en definition egentligen så jag tror att det snarare skulle vara en begränsning att definiera det. Jag tror det är viktigt att man får ha sin egen uppfattning. Sen så har man väl en värdegrund som man står på förhoppningsvis, men den är också så där flytande. Nej jag tycker inte det är begränsande att inte ha en tydlig definition. Jag skulle heller inte vilja ha det.” (Anna - handläggare, socialtjänsten)

”Jag tror att en definition styr folket, man får skygglappar man ser liksom inte andra lösningar eller vad ska man säga, man blir begränsad. Jag tror inte man ser andra vägar eller andra förklaringar utan man begränsar sig i sitt arbete om det blir för definierat och att man då kanske blir blind för saker som inte skulle ha sett annars. Man ställer inte den där frågan, helt enkelt förlorar man på det. Inte ta del av saker... Man är friare någonstans att upptäcka själv, utan att vara styrd av en definition, vad du ska göra och inte göra.” (Anna - handläggare, socialtjänsten)

Ytterligare en av intervjupersonerna fann en definition av det sociala arbetet vara begränsande och Erik uttryckte det såsom följande:

”Och att därför ha en definition som skulle täcka allt det skulle bli antagligen väldigt platt och intetsägande eller allmän eller så eller också skulle man vara tvungen att skala bort annat och säga att det är inte socialt arbete det är det här just som är...” (Erik - docent i socialt arbete)

Karin spekulerade kring begreppet socialt arbete och huruvida vi försöker definiera rätt begrepp:

”Vi behöver definiera ordet socialt i begreppet ”socialt arbete” inte socialt arbete, för arbete kan vi nog leva med. Om man definierar sig så begränsar man sig och det är inte i det sociala arbetets natur att begränsa uppdraget för då tappar vi jättemycket folk. De människor som vi faktiskt är anställda för att hjälpa. Det märker man i små sammanhang där man börjar begränsa målgruppen så blir det väldigt mycket människor som faktiskt inte får det stöd som de har rätt till.”(Karin - kvinnosamordnare)

Vid diskussionen över huruvida en definition är nödvändig följde tankar kring upphovet av definitionen. I ett försök att identifiera varifrån behovet av definition kommer, påpekade två av de intervjuade att det sociala arbetets status som profession spelar en roll. Karin menade att omvärlden inte bör ha en förförståelse om begreppet socialt arbete som kan bidra till en felaktig tolkning av det sociala arbetet.

”Vi behöver en egen definition av vad socialt i socialt arbete är och inte låna. Vi borde ha en definition där inga andra kan ha en förförståelse.”(Karin - kvinnosamordnare)

”Utanför professionen så är ju socionomer inte särskilt högt i rang ... Jag menar här kommer jag med den här professionen som så många andra professioner kan göra, som psykologer till exempel, läkare eller jurister”...”De sitter ju där för att de har professioner. Där kan det nog krocka för att man inte har samma status.” (Karin - kvinnosamordnare)

”Om man ska vara lite cynisk så tror jag att de som helst vill ha en sådan definition är företrädare för professionen som vill kämpa för att höja dess status.” (Erik - docent i socialt arbete)

”Det är om man läser professionsteori så finns det många som pratar om just att olika professionella grupper slåss för att förbättra villkoren för sin egen profession så att säga. Och det gör alla, det gör också socionomer.”(Erik - docent i socialt arbete)

Bland de intervjuade framkom olika ställningstaganden av huruvida en definition av socialt arbete är nödvändig eller inte. Madeleine som arbetar som psykoterapeut menar att definition i hög grad är nödvändig och att det utan en sådan blir svårt för socionomer att hitta sin yrkesroll. Ett motsatt svar gavs av Anna som arbetar som handläggare inom socialtjänsten, hon menar att det sociala arbetet begränsas av en definition och att en sådan därför inte är nödvändig. Docenten Erik hade svårt för att ge ett tydligt svar över huruvida en definition är nödvändig eller inte men menade att en definition av det sociala arbetet antagligen skulle vara

svårt. Karin som arbetar som kvinnosamordnare menar att en definition är begränsande. Karin menade dock att det är omvärldens förståelse av begreppet socialt arbete som försvårar definitionen av begreppet och menade vidare att en definition av socialt arbete skulle vara möjlig om begreppet presenterades på ett sätt där omvärlden inte har förkunskaper om begreppet.

Karin menade vidare att omvärlden har en betydelse inom socialt arbete vad gäller status. Även docenten Erik menar att professionens status är en del av det sociala arbetets problem. Både Karin och Erik lyfter fram andra professioners påtryckningar av det sociala arbetets status.

Hur hanterar man avsaknaden av en definition?

Alla intervjupersoner förmedlade en bild av att de inte arbetar efter en tydlig universell definition av socialt arbete. Då dessa personer ändå arbetar med vad som ofta refereras till som socialt arbete gjordes ett försök till att lyfta fram vilka konsekvenser avsaknaden av definition kan ha i det sociala arbetet.

Karin framhävde en positiv syn med avsaknaden av en definition i socialt arbete och menade att det lämnar öppet för möjligheter snarare än begränsningar:

”Fördelen med att socialt arbete är så luddigt det är att man kan definiera om det till sitt eget tycke. Alltså man kan ju faktiskt definiera det på ett sätt som gör att det passar in.” (Karin - kvinnosamordnare)

Erik förmedlade att ett anpassande av en definition kan leda till ett positivt användande i ett större sammanhang:

”För de så är det klart att de där kan ju en styrka vara att i många länder så är socialarbetarprofessionen väldigt svag de använder definitionen och det som ett politiskt redskap för att vi behöver socialarbetare för att bekämpa fattigdom. Och inte bara behöver socialarbetare men vi behöver bekämpa fattigdom helt enkelt. Och vi, i och med att man har en sådan här rättvisdefinition så använder man ju den och säger att därför så tycker vi att alltså att man använder professionen som ett opinionsredskap eller något för att gå på orättvisa ekonomiska världsbanksinrättningar mellan fattiga och rika länder och annat sånt man kan lägga sig i den debatten så att säga och så kan man hävda att det gör vi för att enligt

vår definition ska vi slåss för rättvisa och mot fattigdom och mot att barn är utsatta och annat sådant där som står i definitionen . Och då kan man säga att jamen titta barn i hela Afrika svälter på grund av orättvisa fördelningar det vi kan tycka någonting om. Så det är liksom en styrka, man kan bli mer politisk stark så att säga. Det skulle kunna vara en styrka.”(Erik - docent i socialt arbete)

Anna lyfte fram en negativ konsekvens av bristen av definition och således att detta kan leda till en okunskap av det sociala arbetet som sedan kan komma att begränsa arbetet:

”Jag tror att socialt arbete är ganska lågt rankat att det är mycket okunskap om vad socialt arbete är. Kanske för att det är så stort och brett och vitt så man inte riktigt vet. Nu jobbar jag som socialsekreterare så det är väl det jag kan prata utifrån. Mycket är beställningar. Sjukvården tycker att vi kan leverera ett specifikt boendet och förstår inte varför kan ni inte göra det? De har ingen uppfattning om att vi gör en individuell behovsbedömning. Det krävs ett utredningsarbete, vi ska matcha ett boende och så vidare. För dem är det mer att vi ska utföra på begäran. Så jag ser ju en stor okunskap av det sociala arbetet som gör att man stöter på samverkanssvårigheter.” (Anna - handläggare, socialtjänsten)

En del av arbetet inom socialt arbete består i att följa upp arbetet. Anna uttryckte svårigheterna med avsaknaden av en definition vid uppföljning och menade att en definition kan vara nödvändig i sådana fall:

”Det är väl när man ska följa upp och mäta någonting, det är väl ofta många som tycker det är bra att man ska kunna följa upp en kvalitet eller hur saker fungerar eller hur man arbetar. Det blir ju inte mätbart om man inte har en definition.” (Anna - handläggare, socialtjänsten)

Madeleine menade att det sociala arbetet sågs ur ett systemiskt perspektiv och att detta kan få negativa konsekvenser i arbetet:

”Så är det ju enbart ett väldigt mycket systemiskt begrepp och det begränsar ju verkligen det sociala arbetet om du tänker dig utifrån ett systemiskt perspektiv till exempel du vet där den enskilda människan kommer ju inte i fokus där egentligen utan det är ju familjen, inte den enskilda människan. Man skulle egentligen integrera det synsättet, inte bara systemteori utan också en dynamisk teori. Så det är ju väldigt begränsande, man måste ju integrera och ha det här samspelet mellan.” (Madeleine –leg. Psykoretapeut)

En vidare tankegång av det sociala arbetets status som profession följde vid diskussionen kring hur det sociala arbetet påverkas ute i fältet. Anna menade att det i det sociala arbetet finns ett beroende av andra professioner vilket innebär svårigheter att göra professionella gränsdragningar.

”Jag tänker att vårt arbete alltid kommer att vara att nalla på andra professioner på grund av att du i alla fall myndighetsutövningen är så beroende av källor. Du är beroende av information från sjukvården till exempel, ifrån psykologer. Utifrån ett insamlade av information så gör ju du en bedömning utav det. Utan sjukvården till exempel skulle jag inte kunna jobba som handläggare här. Därför tror jag att det är svårt att dra en gräns till andra professioner i och med att vi måste samverka med dem, de måste finnas där och utifrån det så. Det handlar väl mycket om att sammanväga information och kunskap ifrån olika områden för att anpassa och skraddarsy något som passar klienten. Det är svårt att göra en självklar profession av socialt arbete. Det handlar ju om att vi tar in information och utifrån den gör en behovsbedömning av personen.” (Anna - handläggare, socialtjänsten)

Ytterligare en av intervjupersonerna referade till det sociala arbetets mångfald och Karin uttryckte en positiv syn till ett samarbete professioner emellan:

”...alltså det skulle finnas en socionom på plats i många olika sammanhang som ett komplement till andra professioner. Jag menar, man har en socialsekreterare som arbetar med ungdomar. Då har både socionomer, läkare, barnmorskor och ungdomsmottagning i många olika sammanhang ett komplement till varandra.” (Karin - kvinnosamordnare)

Informanterna visade att de inte arbetar efter en universell definition av socialt arbete och deras svar tydde på att detta kan få konsekvenser i det sociala arbetet. Kvinnosamordnaren Karin lyfte fram att en avsaknad av definition kan få positiva effekter då man har möjligheten att definiera och forma det sociala arbetet efter eget tycke så det passar in. Även docenten Erik menade att avsaknaden av definition kan användas som möjlighet, han menade att man i politiska syften kan utnyttja möjligheten till att styra det sociala arbetets innebörd som opinionsredskap.

Anna, som arbetar som handläggare inom socialtjänsten, menade att finns negativa konsekvenser då socialt arbete inte definieras och att dessa yttrar sig i det sociala arbetets uppföljning och mätbarhet. Även psykoterapeuten Madeleine lyfte fram negativa

konsekvenser om det sociala arbetet inte definieras utifrån dynamisk teori där fokus även läggs på individen och samspel.

Anna menade vidare att det sociala arbetet utmanas av andra professioner och att det blir svårt att dra en gräns mellan det sociala arbetet och andra professioner då det sociala arbetet inte är en självklar profession. Karin menade dock att de olika professionerna kan stärka socionomers roll och att det sociala arbetet på så sätt kan fungera som ett komplement till övriga professioner.

Analys

Hur definieras begreppet "socialt arbete" inom forskning?

Det sociala arbetet är svårt att förklara, beskriva och definiera. Tre definitioner presenteras i uppsatsen där källorna består av Nationalencyklopedin, International federation of social work och The social work dictionary. Utifrån vetenskapsteorierna positivism och hermeneutik (Thurén, 1991) kan dessa definitioner ses som ett positivistiskt försök att vetenskapligt skapa en ram över vad det sociala arbetet innebär.

I ingen funnen text och från ingen intervjuad har konkreta referenser funnits till ovan nämnda definitioner eller andra källor angående definitioner av socialt arbete, vad gäller det sociala arbetets praktiska utövande. Tvärtom återfinns det i litteraturen en rad olika egna försök till definitioner och förståelse av det sociala arbetet vilket ur ett hermeneutiskt perspektiv kan förklara svårigheterna med att få en samstämmig bild av vad socialt arbete innebär då socialt arbete kan ses och tolkas på olika sätt av olika personer. Hade socialt arbete tydligt kunnat identifieras utifrån vetenskapliga mätningar hade en definition antagligen varit lättare att presentera och detta hade kunnat ses som ett tillfredställande av positivismen som förespråkar en absolut och pålitlig kunskap.

Kerstin Lindholm och Kjell Askeland (1981) beskriver det sociala arbetet utifrån högskolornas utvecklande av ämnet socialt arbete, Åke Bergmark (1998) belyser en rad olika definitioner utan ett konkret svar på vad det sociala arbetets innebär, Gunnar Bernler och Lisbeth Jonsson (1995) lyfter fram teorin som viktig faktor i det sociala arbetet, Meeuwisse, Sunesson och Swärd (2000) presenterar ur ett historiskt perspektiv möjliga faktorer till det sociala arbetets uppkomst och Bengt Börjeson (2008) beskriver det sociala arbetet utifrån en relativ syn där det sociala arbetet uppstår i mötet med klient och socialarbetare och menar

även att det sociala arbetets definition är beroende på vilket perspektiv som intas, vilket är en syn förespråkad av hermeneutiken. Det sociala arbetet kantas således av en mängd olika synsätt på hur det sociala arbetet definieras och innebär. Det finns i den tidigare forskningen ingen enkel samstämmighet över hur det sociala arbetet definieras vilket är i enlighet med det hermeneutiska synsättet. Den litteratur presenterad i undersökningen kan således ur ett hermeneutiskt synsätt visa på att en definition inte är möjlig på grund av den varierande syn av vad socialt arbete innebär, och detta är just vad hermeneutikerna menar är kunskapens styrka. Att inte begränsa en tolkning av något, menar hermeneutiken, lyfter fram möjligheter som annars förbisetts.

Hur definieras begreppet "socialt arbete" hos verksamma inom det sociala arbetet?

Bland de intervjuade återfinns lika många svar av hur socialt arbete kan definieras som antalet intervjuade, vilket även kan kopplas till ett hermeneutiskt synsätt då detta synsätt just förespråkar att kunskap är subjektiv och tolkas olika utifrån olika personer. De intervjuade representerar det sociala arbetets yrkesverksamma och deras definitioner av det sociala arbetet består av tolkningar utifrån deras egna erfarenheter. I de olika intervjuerna står att finna att informanterna inte har en samstämd syn över vad socialt arbete är och hur det bör definieras. Alla intervjuade definierade det sociala arbetet ur en subjektiv syn som inte var den andres helt lik. De intervjuade definierade socialt arbete som; interpersonella relationer, hjälp och stödarbete för människor, arbete där andra professioner inte räcker till och uttryckte svårigheter med att definiera begreppet. Detta kan ytterligare ses som ett tecken på den delade syn som återfinns av begreppet socialt arbete.

Hur påverkas det sociala arbetet gentemot definitionsfrågan?

Det sociala arbetet kantas av två olika perspektiv. En enkel, men tydlig, uppdelning kan därför vara att se det sociala arbetet ur dess teoretiska och vetenskapliga perspektiv eller ur dess humanistiska och relativa perspektiv. Lindholm & Askeland (1981) visar på en sådan uppdelning när de presenterar den teoretiska forskningen som viktig faktor i det sociala arbetet. Forskningen kan då antingen utgöra ett hinder i det sociala arbetet eller, som motsats, vara en nödvändig del i socialt arbete. Även Bergmark (1998) kommer till en slutsats där en uppdelning av perspektiv på det sociala arbetet skildrar definitionsarbetet av det sociala arbetet. Dessa två perspektiv kan således kopplas till just positivismen och hermeneutiken, där förespråkare av forskning och teori följer ett positiviskt mönster av att vilja bevisa en absolut

kunskap som kan kopplas till socialt arbete, medan de som menar att forskningen och teorin utgör ett hinder i socialt arbete kan kopplas till hermeneutiken som menar att ett teoretiskt inramande kan vara begränsande för kunskapen. Bernler & Jonsson (1995) lyfter vikten av teorin för det sociala arbetets metod. Utifrån ett positivistiskt perspektiv är detta just vad som krävs för att en kunskap ska kunna accepteras och värderas som användbar kunskap. Börjeson (2008) anser såsom Bernler & Jonsson (1995) att teorierna står för en viktig aspekt i det sociala arbetet men menar att dessa har en tendens att bli för tröga och för att passa det sociala arbetet måste de utvecklas med större flexibilitet. Börjeson (2008) kan i det här fallet tolkas med en hermeneutisk anda som menar att det sociala arbetet måste anpassas till ett mer relativt tankesätt. Börjeson (2008) menar fortsättningsvis att det sociala arbetet uppstår vid konstruktionen mellan klient och socialarbetare vilket följer det hermeneutiska synsättet som en relativ kunskap.

Begreppet socialt arbete beskrivs genom en stor mängd försök till definitioner och ytterligare indikationer på att begreppet är svåridentifierat påvisas av Bergmark (1998) som inte finner något tillfredställande svar på vad socialt arbete är. Bergmark (1998) drar således bland annat sin slutsats om att en definition inte går att finna eller att det helt enkelt är rimligt med olika definitioner av socialt arbete. Meuwisse, Sunesson & Swärd (2000) lyfter fram frågan huruvida det sociala arbetet ska ses som en profession eller en konst vilket även kan tolkas som en skiljelinje mellan professionens teoretiska grunder mot konstens humanistiska anda.

Gemensamt för ovanstående presentationer är att de kantas av just två skiljda perspektiv. Det sociala arbetet tolkas återkommande ur antingen det ena eller andra perspektivet. Likheter kan således kopplas till vetenskapsteorins två tydligt skiljda perspektiv, positivism och hermeneutik (Thurén, 1991). Likt dessa perspektiv, som framhåller att en vetenskap endast kan baseras på förlitliga källor respektive tolkas ur en relativistisk syn, står sig det sociala arbetet på samma sätt mellan två olika poler.

Även bland de intervjuade kan en tydlig uppdelning urskönjas bland de som anser att en teoretisk bakgrund, och således en definition, är en nödvändighet till det sociala arbetet och de som menar att det sociala arbetet bör hållas på ett subjektivt plan där en egen uppfattning värderas och definitioner anses som begränsande. Exempelvis psykoterapeten Madeleine menar på nödvändigheten av en definition medan Anna, handläggare inom socialtjänsten, menar att en definition är begränsande för det sociala arbetet.

Försök har gjorts till att dra det sociala arbetet åt den positivistiska sidan genom diverse definitionsförsök och poängterande av teorins vikt för det sociala arbetet. Definitionsförsöken är många och ur det positivistiska perspektivet krävs en inramning av kunskap vilket således kan ske med hjälp av en definition. Bergmark (1998) pekar på svårigheterna med detta och har som en av sina slutsatser möjligheten att en definition är omöjlig att skriva vilket kan ses som en hermeneutisk motpol till den positivistiska viljan att definiera det sociala arbetet. Meeuwisse, Sunesson & Swärd (2000) gör likaså försök till att finna konkreta faktorer att koppla och beskriva det sociala arbetet till och har som alternativ att det sociala arbetet kan beskrivas utifrån historia, förgrundsgestalter eller faktiskt användande av socialt arbete.

Ett återkommande tema bland litteratur och intervjuade är att omvärlden har en betydelse av det sociala arbetets utformning. De intervjuade framhäver att professionen påverkas av påtryckningar utifrån i statusfrågan och detta kan utgöra en grund till att det sociala arbetet behöver en definition för att bibehålla sin status gentemot andra professioner. Således kan detta tolkas som en positivistisk påtryckning utifrån, där en vetenskaplig definition av det sociala arbetet behövs för att hävda sig mot andra professioner. I litteraturen kan denna syn urskönjas då Lindholm & Askeland (1981) menar att det sociala arbetets uppkomst som ämne har skett som en konsekvens av omvärldens påtryckningar och att skolan således inte har haft annat val för socialhögskolornas överlevnad och även Bergmark (1998) menar att omvärlden har svårt att acceptera det sociala arbetet på grund av dess diffusa definitioner.

En del av de intervjuade uttryckte vidare omvärldens syn på det sociala arbetet med ett statusperspektiv. Handläggaren Anna menade att det som profession kan det sociala arbetet krocka med andra professioner och att det sociala arbetet tappar sin makt på grund av en följande låg status. Explicit menar docenten Erik att en av de intervjuade att de som förespråkar en definition är just företrädare för professioner som vill höja dess status och att även olika professionsgrupper slåss för att förbättra villkoren i sin profession. Omvärldens syn på det sociala arbetet verkar spela en viktig roll i det sociala arbetets status och Karin (kvinnosamordnare) menar att socionomyrket inte är högt ansett utanför professionen.

De intervjuade visade även erfarenheter på omvärldens betydelse av det sociala arbetets utformande och menade att omvärlden har en stor okunskap om vad det sociala arbetet innebär vilket leder till samverkanssvårigheter av olika slag och att det utifrån sker påtryckningar av definitionens betydelse vid uppföljning och mätning av det sociala arbetet.

Även Börjeson (2008) påpekar omvärldens och specifikt politikernas betydelse av styrandet av socialt arbete genom olika beslut.

Utifrån vetenskapsteorierna positivism och hermeneutik kan man i studien urskilja två sidor i synen av en definition av det sociala arbetet. Tydliga hermeneutiker syns i den tidigare forskningen där en samstämmig syn över att det sociala arbetet är svårt att definiera och att en definition kan skapa negativa effekter för det sociala arbetet urskiljs. Exempelvis Börjeson (2008) uttrycker tydligt att det är en fåfäng tro att någonsin kunna finna en definition av det sociala arbetet. Trots detta finns det negativa effekter i det sociala arbetet som pekar på att en definition kan behövas. Speciellt bland de intervjuade presenterades svårigheter med en förståelse från omvärlden och med att följa upp det sociala arbetet. Detta kan tolkas som en konsekvens av en frånvarande definition av det sociala arbetet vilket den positivistiska sidan antagligen skulle förespråka som nödvändig.

Slutdiskussion

Uppsatsens syfte har varit att kritiskt utreda begreppet ”socialt arbete” och ta reda på hur det sociala arbetet förhåller sig till definitionsfrågan i både forskning och praktik. Uppsatsen har delats in i två delar där den ena delen utgör en studie i litteratur kopplat till utredningar av begreppet socialt arbete. Den andra delen utgörs av intervjuer av personer, arbetsverksamma inom socialt arbete, i syfte att få dessas utsagor och syn angående det sociala arbetet och dess begrepp.

Litteraturen i studien har utgjorts av utvalda texter som presenterar en syn på det sociala arbetet. Utifrån denna litteratur står det tydligt att en samstämmig och enkel definition av socialt arbete inte går att finna. Litteraturen visar att det sociala arbetet kan definieras, förklaras och användas på olika sätt. Detsamma gäller de utförda intervjuerna i studien. De intervjuade förmedlar en bild av att det sociala arbetet kan ses utifrån olika synvinklar vilket dessutom verkar få konsekvenser för deras arbete. Vissa av de intervjuade uttrycker oro och påvisar negativa effekter av den icke samstämmiga synen av socialt arbete.

När en tolkning görs av definitionsdilemmat av socialt arbete kan man se att definitionsfrågan utgörs av två ställningstaganden, de som förespråkar en definition och de som menar att en sådan inte bör göras. Dessa två sidor kan utifrån teorin ses som kopplingar till positivism och hermeneutik. Positivismen vill ha pålitlig kunskap som i det här fallet kan kopplas till de som förespråkar en definition och hermeneutikerna förespråkar att individuella tolkningar kan lämna stora möjligheter vilket i det här fallet skulle kunna kopplas till de som menar att en definition av det sociala arbetet skulle vara begränsande.

Det är möjligt att svårigheter i att beskriva det sociala arbetet får konsekvenser i hur det sociala arbetet ser ut och utförs. Utsagor av de intervjuade tyder på detta och det skulle betyda att en definition således skulle vara nödvändig. Problemet är då att definitionen verkar kunna skrivas utifrån två synsätt, det positivistiska och den hermeneutiska. Med en positivisk utgångspunkt skrivs definitionen utifrån den kunskap som ges utifrån upplevda erfarenheter eller logik. Men precis som hermeneutikerna kritiserar positivismen finns kritik att många delar av det sociala arbetet kan försvinna om man försöker sätta det sociala arbetet i en ram. Om definitionen istället skrivs utifrån ett hermeneutiskt synsätt skulle definitionen bli så bred att det antagligen inte skulle ha någon större betydelse. Men då det ändå finns implikationer på att en definition är nödvändig, är antagligen en vidare undersökning nödvändig för att

kunna få fram ett svar i hur det sociala arbetet ser ut som tillfredställer både den positivistiska och hermenutiska sidan.

Referenslista

Barker, Robert.L (2003) *The social work dictionary*. Baltimore: Cheryl. Y Bradley

Bergmark, Åke (1998) *Nyckelbegrepp i socialt arbete*. Lund: Åke Bergmark & Studentlitteratur.

Bernler, Gunnar & Jonsson, Lisbeth (1995) *Teori för psykosocialt arbete*. Borås: Natur & Kultur.

Börjeson, Bengt (2008) *Förstå socialt arbete*. Slovenia: Författaren och Liber AB

International federation of social work (2009) *International federation of social works*
hemsida <http://www.ifsw.org>

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Steinar Kvale och Studentlitteratur.

Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Malmö: författarna och Studentlitteratur.

Lindholm, Kerstin & Askeland, Kjell (1981) *Vad är socialt arbete?* Stockholm: LiberFörlag.

Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (2000) *Socialt arbete.En grundbok*. Falköping: Författarna & Natur och Kultur.

Nationalencyklopedin (2009) sökord: definition socialt arbete, *Nationalencyklopedins*
hemsida www.ne.se (2009-01-15)

Thurén, Thorsten (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Torsten Thurén och Liber AB.

Bilaga 1

Intervjuguide

- Vad heter du?
- Vad har du för utbildning?

- Vad arbetar du med idag och vad är din titel?
- Hur länge har du varit arbetsverksam?
- Beskriv gärna vilka olika arbeten och professioner du haft fram tills idag?

- Vilka av dessa arbeten anser du vara inom professionen socialt arbete?
- Använder du dig av någon vetenskaplig definition av socialt arbete i ditt arbete? Om ja, vilken och av vem/vad är den skriven?
- Hur vill du definiera socialt arbete personligen?
- Anser du att det sociala arbetet på något sätt är begränsat? Utveckla.
- Anser du att det är viktig med en definition av det socialt arbete? Förklara.
- Vilka konsekvenser tror du kan uppkomma utan en samstämd definition?